

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้

กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (2539) กล่าวว่า การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

2.1.1 เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่าหายากเพื่อป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษา การวิจัย นันทนาการของประชาชน และความมั่นคงของชาติ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1.1.1 พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้ประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตามกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปแล้วพื้นที่ลักษณะนี้ได้แก่

- 1) พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ได้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกาตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503
- 2) พื้นที่อุทยานแห่งชาติ ที่ได้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกาตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
- 3) พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ตามผลการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำโดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติตามมติคณะรัฐมนตรี
- 4) พื้นที่เขตอนุรักษ์ป่าชายเลนตามผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลนประเทศไทยตามมติคณะรัฐมนตรี

2.1.1.2 พื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าสมบูรณ์หรือมีศักยภาพเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลักษณะนี้ได้แก่

- 1) พื้นที่ป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ตลอดจนพื้นที่ป่าที่สมควรสงวนไว้เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์
- 2) พื้นที่ป่าที่มีความเหมาะสมต่อการสงวนไว้เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย
- 3) พื้นที่ป่าที่ห้ามมิให้บุคคลเข้าไปหรืออยู่อาศัยตามแนวชายแดน
- 4) พื้นที่ป่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

5) พื้นที่ป่าซึ่งเป็นเขตที่ตั้งแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518

6) พื้นที่ป่าซึ่งกำหนดเป็น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

2.1.2 เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อผลิตไม้และของป่า รวมถึงพื้นที่เศรษฐกิจตามแนวมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่เพื่อการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่ประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรแร่และทรัพยากรพลังงาน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติตลอดทั้งต้องไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จำแนกให้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่

2.1.2.1 พื้นที่พัฒนาป่าธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสภาพป่าไม้สมบูรณ์และมีศักยภาพเหมาะสมในการจัดการป่าไม้ ตามหลักวิชาการ เพื่อให้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์จากไม้และของป่าร่วมกันโดยไม่บุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ต่อไปพื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่ พื้นที่ป่าโครงการทำไม้ต่างๆ พื้นที่ป่าชุมชน

2.1.2.2 พื้นที่พัฒนาทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมซึ่งมีศักยภาพสูงในการฟื้นฟูสภาพป่า สามารถส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการและเอกชนให้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน เพื่ออำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้มีไม้ใช้ในประเทศและเพื่อประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่องโดยนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์ ให้บรรลุผลต่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมตลอดจนเศรษฐกิจและสังคมของชาติพื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่ พื้นที่ปลูกป่าภาครัฐบาลพื้นที่ปลูกป่าภาคเอกชน พื้นที่ปลูกป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือน

2.1.2.3 พื้นที่พัฒนาตามหลักวิทยาศาสตร์ชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่กำหนดไว้เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าในรูปแบบต่างๆ โดยการวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศการใช้ประโยชน์พื้นที่กระทำในลักษณะของวนเกษตรพื้นที่ลักษณะนี้ ได้แก่ พื้นที่โครงการตามพระราชดำริพื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง พื้นที่โครงการหมู่บ้านป่าไม้ พื้นที่ สทก.

2.1.2.4 พื้นที่พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ได้อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น แหล่งน้ำและทรัพยากรธรณี เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศพื้นที่ลักษณะนี้

ได้แก่ พื้นที่เขตแหล่งแร่ พื้นที่เขตระเบิดและช่อหิน พื้นที่อนุญาตให้ส่วนราชการและเอกชนใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ

2.1.3 เขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่มีสมรรถนะที่ดินเหมาะสมต่อการเกษตรหรือมีศักยภาพสูงในการพัฒนาด้านการเกษตร ตามผลการจำแนกสมรรถนะที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน รัฐสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งต้องไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะจำแนกให้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ และเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจพื้นที่ที่ลักษณะนี้ ได้แก่

2.1.3.1 พื้นที่ป่าที่มีสมรรถนะของดินเหมาะสมต่อการเกษตร

2.1.3.2 พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตร ตามนัยมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ

2.2 วิธีการดำเนินการของโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างของมูลนิธิโครงการหลวง

2.2.1 การดำเนินงานตามโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

ในการประชุมคณะกรรมการอำนวยการ และประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง ครั้งที่ 1/2541 วันที่ 31 กรกฎาคม 2541 ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ ได้นำเสนอเรื่องโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 9 พื้นที่ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และลำพูน เพื่อให้คณะกรรมการฯ พิจารณา ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาแล้วมีมติเห็นชอบในหลักการ พร้อมทั้งให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในฐานะประธานอนุกรรมการปฏิบัติงานฯ ไปดำเนินการแต่งตั้ง คณะทำงานบริหารโครงการจัดที่ดินทำกินอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ซึ่งก็ได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานบริหารโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างฯ ดังกล่าว ตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ กษ 4/2543 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2543 โดยให้ผู้ช่วยปลัดกระทรวงฝ่ายกิจการพิเศษ ทำหน้าที่ประธานคณะทำงานบริหารโครงการฯ ชุดนี้

การดำเนินการโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนี้ ถือว่าเป็นการดำเนินงานในลักษณะการศึกษาแนวทางการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2524 และพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานไว้ในโอกาสต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูง ดังนี้

- สนับสนุนให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้อง คือ ให้ป่าอยู่ในส่วนที่ควรเป็นพื้นที่ป่าและทำไร่ทำสวนในส่วนที่ควรเพาะปลูกอย่าให้สองส่วนนี้รูก้ากันและกัน
- จัดระบบการรับรองสิทธิการใช้ที่ดินของเกษตรกรในรูปแบบของสิทธิทำกินแปลงรวม (สหก. พิเศษ)

- สนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าไม้ และดูแลรักษาป่า โดยการปลูกป่า 3 อย่าง ซึ่งมีประโยชน์ 4 อย่าง ให้สามารถหมุนเวียนใช้ประโยชน์ได้

นอกจากนี้ ในการดำเนินการ ให้อาศัยแนวทางตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 กันยายน 2540 เกี่ยวกับแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในระดับพื้นที่ และมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เกี่ยวกับมาตรการการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้

การดำเนินการ โครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในระยะแรกเริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ 2542 เป็นต้นมา เป็นการดำเนินการ โดยไม่มีงบประมาณเฉพาะกิจของ โครงการฯ แต่ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเจียดจ่ายงบประมาณมาดำเนินการ หน่วยงานหลักที่ทำงานในพื้นที่ได้แก่หน่วยงานสนามของส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำที่ปฏิบัติงานร่วมในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ได้เจียดจ่ายงบประมาณมาดำเนินการด้านการสำรวจการถือครองพื้นที่เกษตรกรรมของเกษตรกรในพื้นที่โดยอ้างอิงการสำรวจตามแบบสำรวจ ทป. 4 ของกรมป่าไม้ หน่วยงานหลักอีกหน่วยงานหนึ่งได้แก่กรมพัฒนาที่ดิน ได้จัดทำแผนที่วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ดำเนินงานโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่าง แต่ข้อมูลที่ใช้ประกอบการวางแผนฯ เป็นข้อมูลที่ไม่เป็นปัจจุบัน ประกอบกับมาตราส่วนของแผนที่เป็นขนาด 1 : 50,000 ซึ่งทำให้ไม่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาประกอบการจัดทำแนวเขตแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยแยกออกจากพื้นที่ป่าได้ ดังนั้น ข้อมูลการถือครองพื้นที่เกษตรกรรมต่าง ๆ ที่หน่วยงานสนามของส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำในพื้นที่ฯ ที่ได้สำรวจไว้ตามแบบ ทป. 4 รวมทั้งข้อมูลการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กรมพัฒนาที่ดินจัดทำ จึงต้องถูกชะลอไว้ก่อน ทำให้การดำเนินงานตามโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่เป็นพื้นที่นำร่องทั้ง 9 แห่ง ไม่มีความก้าวหน้าเท่าที่ควร

ต่อมา ในต้นปีงบประมาณ 2544 กรมป่าไม้ ได้พิจารณาที่จะให้การดำเนินการจัดทำแนวเขตแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่มีการดำเนินการตามโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างฯ สามารถดำเนินการได้ จึงได้มีคำสั่งกรมป่าไม้ที่ 2373/2543 ลงวันที่ 6 ธันวาคม 2543 แต่งตั้ง คณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานแก้ไขปัญหาการใช้ที่ดินบนภูเขาสูงบริเวณต้นน้ำลำธารในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยชุดของคณะกรรมการอำนวยการฯ หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวงเป็นที่ปรึกษา อธิบดีกรมป่าไม้เป็นประธาน รองอธิบดีกรมป่าไม้ (ม.ร.ว. กัทรชัย รัชนี) และรองอธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน (นายชัยสิทธิ์ อเนกสัมพันธ์) เป็นรองประธาน และชุดของคณะทำงานในพื้นที่ 3 พื้นที่ ได้แก่พื้นที่ป่าไม้เขตเชียงใหม่ ป่าไม้เขตเชียงราย และป่าไม้เขตแม่สะเรียง รองอธิบดีกรมป่าไม้ (ม.ร.ว. กัทรชัย รัชนี) เป็นที่ปรึกษา ป่าไม้เขตแต่ละเขตพื้นที่เป็นประธานคณะทำงาน

คณะกรรมการอำนวยการและคณะทำงานแก้ไขปัญหาการใช้ที่ดินบนภูเขาสูงบริเวณต้นน้ำลำธารในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มีภารกิจ 7 ข้อ ดังนี้

1. ทำการสำรวจพื้นที่ถือครองและจำนวนประชากรของแต่ละครัวเรือนอย่างละเอียดในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตามความจำเป็น ผู้รับผิดชอบได้แก่ กรมป่าไม้ โดยส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ ร่วมกับ โครงการหลวง

2. ทำการสำรวจสมรรถนะที่ดินและกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ให้เหมาะสมกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแต่ละแห่ง หน่วยปฏิบัติ คือ กรมพัฒนาที่ดิน

3. ตรวจสอบและกำหนดพื้นที่ตามข้อ 1 และ 2 แยกออกเป็น 2 เขตอย่างชัดเจน ได้แก่ เขตเกษตรกรรม และเขตป่าไม้ และให้ชาวเขาในพื้นที่เข้าใจและยอมรับในพื้นที่ ทั้งสองกรณีดำเนินการโดยโครงการหลวง กรมป่าไม้ และกรมพัฒนาที่ดิน

4. จัดทำขอบเขตแนวรังวัดพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ป่าไม้ ให้ชัดเจนในแต่ละพื้นที่โครงการตามความเหมาะสม ผู้รับผิดชอบรังวัดหมายแนวเขตได้แก่ สำนักงานป่าไม้เขตแม่ฮ่องสอน สำนักงานป่าไม้เขตเชียงราย และสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่ ที่มีพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตั้งอยู่ และส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ จัดสรรเงินงบประมาณให้ดำเนินการตามความเหมาะสม

5. ทำการอพยพชาวเขาที่ทำกินในพื้นที่ที่กำหนดเป็นพื้นที่ป่าไม้ เพื่อทำการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ผู้ปฏิบัติ คือ กรมป่าไม้ โดยส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ และ โครงการหลวง

6. จัดตั้งเครือข่ายและองค์กรท้องถิ่น เพื่อกำกับ ดูแล การทำการเกษตร และป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มเติม ผู้ปฏิบัติ คือ กรมป่าไม้ โดยส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำ และ โครงการหลวง

7. ติดตามประเมินผลการกำหนดพื้นที่ปฏิบัติการของโครงการหลวง ว่า วิธีดำเนินการควรมีการปรับปรุง แก้ไข หรือไม่ เพียงใด ตามความจำเป็น หน่วยงานรับผิดชอบ กรมป่าไม้ โครงการหลวงและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 แนวทางการจัดการและแก้ปัญหาพื้นที่ป่าอนุรักษ์

แนวทางการจัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของชุมชนบนพื้นที่สูงเขตป่าอนุรักษ์ของรัฐบาล ดังนี้

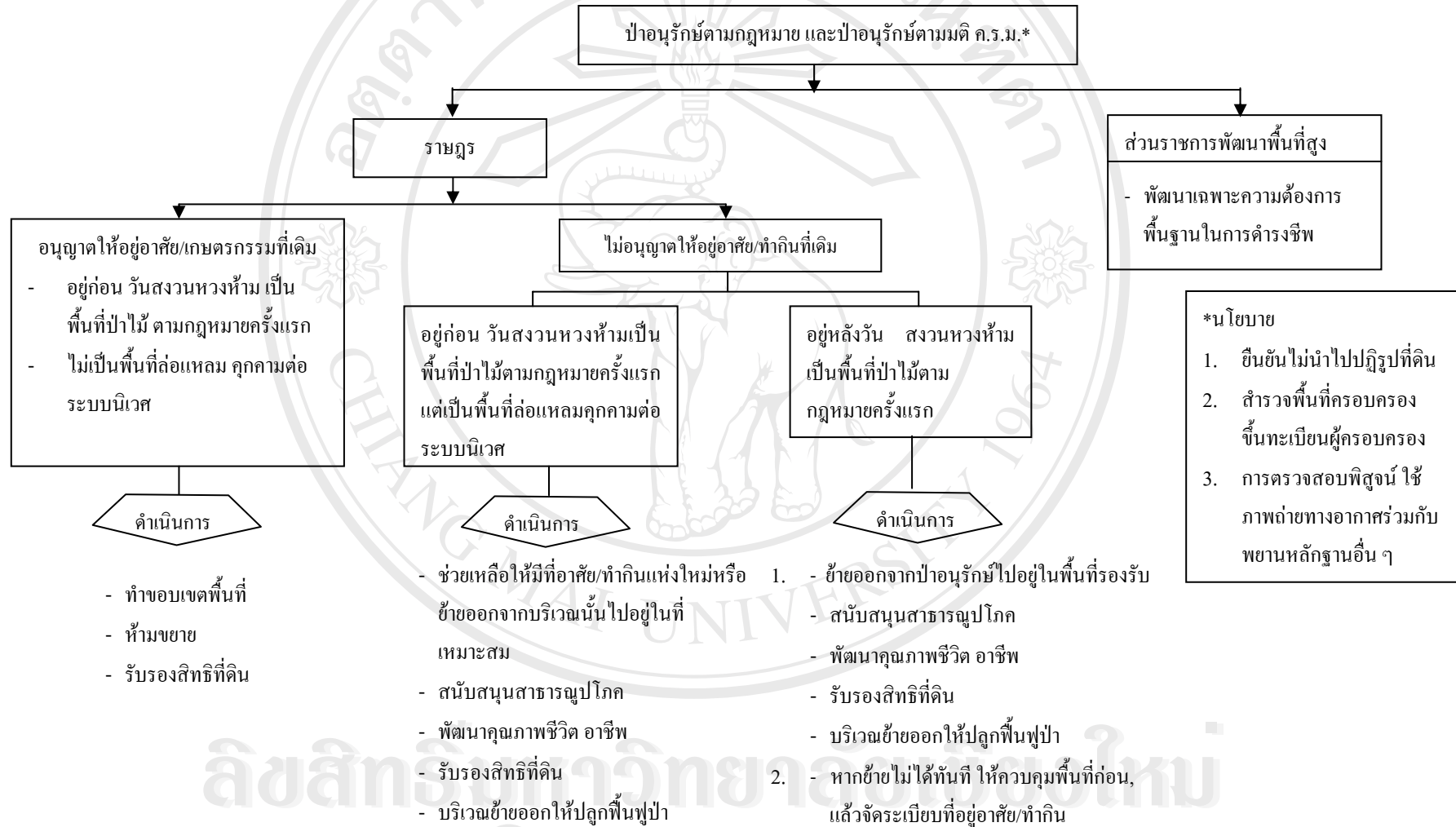
มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2540 ได้เห็นชอบแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและพื้นที่ป่าไม้ระดับพื้นที่ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นด้านการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสงวนรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่ และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ที่เสื่อมสภาพ ทั้งนี้อยู่บนหลักการลดปัญหาความขัดแย้งการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ได้กำหนดมาตรการและการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

1. ให้กรมป่าไม้สำรวจพื้นที่ที่มีการครอบครองให้ชัดเจนและขึ้นทะเบียนผู้ครอบครองและนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน
2. ให้กรมป่าไม้ดำเนินการตามแผนการจัดการทรัพยากรที่ดิน และป่าไม้ระดับพื้นที่ (ตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 16 กันยายน 2540) การจัดระเบียบที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม (โดยสังเขปตามมติคณะรัฐมนตรี 16 กันยายน 2540 และ 30 มิถุนายน 2541) ดังแผนภูมิที่ 2

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนภูมิที่ 2 แสดงมาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ (ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายและป่าอนุรักษ์ตามมติ)

2.2.3 การรับรองสิทธิ

การช่วยเหลือราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้ได้รับอนุญาตโดยชอบด้วยกฎหมายให้อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้ เพื่อที่จะให้อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ต้องอพยพโยกย้ายไปบุกรุกพื้นที่ใหม่ ได้เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติ ครม. วันที่ 23 สิงหาคม 2522 ให้ดำเนินการในเรื่องนี้ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชโองบายเกี่ยวกับการให้สิทธิการถือครองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้ราษฎรได้อยู่อย่างถูกต้องโดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้รับรองสิทธิ แต่มิใช่การให้ออกสารสิทธิที่จะนำไปซื้อขายเปลี่ยนมือได้ เพียงแต่ให้ออกสาร “ใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน (สทก.)” ที่ให้ตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาทได้ ดังนั้น โดยมติ ครม. วันที่ 23 สิงหาคม 2522 ประกอบกับพระราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงสั่งการให้กรมป่าไม้ ดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางของมติ ครม. และพระราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งกรมป่าไม้ก็ได้รับมาเตรียมการเพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

2.2.4 แนวทางการรับรองสิทธิพื้นที่เกษตรกรรม/อยู่อาศัย ที่แยกออกจากพื้นที่ป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ตามที่ได้ระบุในข้างต้นถึงความเป็นมาของการรับรองสิทธิ^๔ ในรูปของ “สทก” แล้วว่า เหตุการณ์ได้เป็นไปตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงคาดการณ์ไว้ กล่าวคือผู้ที่ถือครองเอกสารสิทธิ สทก. ส่วนใหญ่ได้ขายสิทธิไป การที่จะแก้ไขปัญหในเรื่องการขายสิทธิ สทก. ซึ่งเป็นสิทธิส่วนบุคคลก็ควบคุมได้ยาก อีกประการหนึ่ง ถ้าจะระบุเฉพาะพื้นที่ทำงานของสำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำซึ่งส่วนใหญ่อยู่บนภูเขา และเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติโซน C ซึ่งไม่ใช่ป่าสงวนฯ เสมอโทรตามหลักการที่จะเป็นพื้นที่ออก สทก. (ป่าสงวนแห่งชาติโซน E ที่เข้าหลักเกณฑ์เป็นป่าเสื่อมโทรม) ได้ ดังนั้น การที่จะนำมาตรา 16 ทวิ และ 16 ตรี ที่ออกมาให้ใช้กับหลักเกณฑ์ สทก. ก็ไม่น่าที่จะนำมาใช้กับแปลงพื้นที่เกษตรกรรมบนพื้นที่ต้นน้ำที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติโซน C ไม่ว่าจะแปลงพื้นที่เกษตรกรรมรายบุคคลหรือแปลงพื้นที่เกษตรกรรมแปลงรวมของหมู่บ้านได้ ด้วยเหตุนี้ แนวทางที่กรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช น่าจะนำมาใช้แก้ไขปัญหาคความยุ่งยากในการควบคุมการซื้อขายสิทธิพื้นที่เกษตรกรรมรายบุคคล โดยเฉพาะที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติโซน C น่าจะได้แก่การนำแนวทางตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ กล่าวคือ ให้รับรองสิทธิพื้นที่เกษตรกรรมในรูปของ “แปลงรวม” ซึ่งจะเรียกว่า “สทก.พิเศษ” หรือ “สทก. แปลงรวม” หรือ “สทก. ชุมชน” ก็ได้

สำหรับแนวทางที่จะนำไปสู่การรับรองสิทธิพื้นที่เกษตรกรรมแปลงรวม สามารถอ้างอิงจาก ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ

และเงื่อนไขการใช้พื้นที่เป็นสถานที่ปฏิบัติงานหรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่นของส่วนราชการหรือองค์การของรัฐ ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2546 โดยอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เนื่องจากปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) ได้มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล และเป็นองค์การของรัฐ ซึ่งจะสามารถทำให้ อบต. เป็นผู้แทนหมู่บ้านในการยื่นขอใช้ประโยชน์ที่ดินแปลงรวมของหมู่บ้านได้ โดยอิงตามระเบียบที่ระบุให้ส่วนราชการหรือองค์การของรัฐที่จะยื่นขอใช้พื้นที่เป็นสถานที่ปฏิบัติงานหรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่น ให้ดำเนินการขอใช้ตามอำนาจใน มาตรา 13 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และจากการพิจารณาข้อกำหนดของการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ ตามความใน หมวด 3 ข้อที่ 8 ซึ่งระบุว่า “ ข้อ 8 การประกาศกำหนดบริเวณพื้นที่ให้ส่วนราชการ หรือ องค์การของรัฐ เข้าใช้ประโยชน์ตามข้อ 7 จะกระทำได้เมื่อพื้นที่ที่ขอใช้ต้อง

ข้อ 8.1 ไม่เป็นพื้นที่ป่าซึ่งใช้ในการค้นคว้าทางวิชาการป่าไม้

ข้อ 8.2 ไม่อยู่ในพื้นที่ป่าที่มีสภาพเป็นต้นน้ำลำธารชั้นที่ 1 เอ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ได้กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528, เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2529, เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2531, เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2532, เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2534, และเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2538

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่จะให้ อบต. ซึ่งเป็น องค์การของรัฐ เป็นผู้ขอใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ซึ่งไม่ขัดกับข้อกำหนดของการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ตามความใน หมวด 3 ข้อ 8 ของระเบียบกรมอุทยานฯ ดังกล่าวแล้ว ก็น่าจะกระทำได้ และถ้าผู้บริหารระดับสูงเห็นด้วยกับแนวทางนี้ ก็น่าจะออกระเบียบกรมอุทยานฯ มาให้เป็นหลักเกณฑ์และวิธีการในการที่จะรับรองสิทธิพื้นที่เกษตรกรรมในรูปของแปลงรวมของหมู่บ้าน (ซึ่งหมู่บ้านหนึ่งอาจจะมีแปลงรวมมากกว่า 1 แปลง) โดยผู้ยื่นขอคือ อบต. ที่รับผิดชอบหมู่บ้านนั้น ๆ แต่ถ้าก่อนที่กรมอุทยานฯ จะออกระเบียบได้ จะต้องให้ กรม. เห็นชอบในแนวทางนี้ก่อน ก็น่าจะดำเนินการได้ตาม “ข้อ 2.3 แนวทางที่จะนำไปสู่การออกเอกสารสิทธิ สทก. แปลงรวม”

2.2.5 แนวทางที่จะนำไปสู่การออกเอกสารสิทธิ สทก. แปลงรวม

2.2.5.1 โดยการสนับสนุนโครงการจัดที่ดินทำกินตัวอย่างในพื้นที่โครงการหลวง เนื่องจากปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงกำลังทดลองดำเนินการจัดพื้นที่เกษตรกรรมให้ชาวบ้านในพื้นที่ปฏิบัติงานโครงการหลวงในลักษณะของแปลงรวมตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การที่จะนำไปสู่การเป็นมติคณะรัฐมนตรีให้มีการดำเนินการในเรื่องนี้สามารถทำได้ในทางลัดโดยการที่ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการและประสานงานมูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน นำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการ ขอความเห็นชอบในหลักการ ซึ่ง

เมื่อที่ประชุมเห็นชอบในหลักการแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือนำมติที่ประชุมนี้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อให้คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ ก็จะเป็นมติคณะรัฐมนตรีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้

2.2.5.2 ดำเนินการเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรีโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นการนำเสนอเริ่มจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เสนอเรื่องต่อกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อให้ความเห็นชอบเป็นมติคณะรัฐมนตรีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินการรับรองสิทธิทำกินในรูปของ สทก.แปลงรวม หรือ สทก.พิเศษ ถ้ากรมอุทยานฯ เห็นชอบ สามารถให้ส่วนจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้ สำนักจัดการและฟื้นฟูพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ยกร่างหลักการและเหตุผลประกอบ สำหรับการนำเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้ แต่ถ้าจะให้มีการรับรองสิทธิรายบุคคลตามมาตรา 16 ทวิ และ 16 ตรี ตามที่เคยใช้กับ สทก. 1 ก, สทก. 2 ก, และ สทก. 1 ข, สทก. 2 ข แล้ว ก็น่าจะดำเนินการได้ตามที่เคยทำมา เพียงแต่ต้องพิจารณาแก้ไขระเบียบให้นำมาใช้กับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติโซน C ได้

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องต่างๆ ที่มีผลเกี่ยวข้องกับการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือเพื่อการพัฒนาที่ดีขึ้น มีผลงานและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในลักษณะบุคคลและลักษณะกลุ่มซึ่งสามารถแยกเป็นประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม
2. ลักษณะการมีส่วนร่วม
3. เจเนอไซของการมีส่วนร่วม

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ทวิทอง (2527) กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน จากการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่างๆ นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ประชาชนรู้จักการช่วยเหลือตนเองมากขึ้น การได้รับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างแท้จริงจะทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ และเกิดความรู้สึกเชื่อมั่น ในความสามารถของตนเองมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนได้มีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เพื่อร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในท้องถิ่นของตนเองอย่างมากมาย

2. ทำให้ประชาชนสามารถรู้และเข้าใจปัญหาของตนเอง การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการเพื่อการพัฒนาของประชาชนในทุกๆ ขั้นตอนจะทำให้ประชาชนได้รับโอกาสดำเนินปัญหาและความต้องการของตนเอง แล้วนำมาวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญเพื่อดำเนินการแก้ไข ดังนั้นประชาชนจะสามารถรู้ เข้าใจ และบอกถึงปัญหาที่ท้องถิ่นของตนเองกำลังประสบอยู่ได้อย่างถูกต้อง

3. ทำให้ประชาชนสามารถกำหนดความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง การได้คิดค้นและวิเคราะห์ถึงปัญหาของท้องถิ่นอย่างถ่องแท้จะทำให้สามารถกำหนดกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาได้อย่างถูกต้อง และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

นิรันดร์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (contribution) บรรลุจุดหมายของกลุมนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกประทับใจกับกลุ่มดังกล่าวด้วยสรุปได้ว่าเป็นการเข้ามามี ส่วนเกี่ยวข้อง (involvement) ซึ่งมีใช่เป็นเพียงแต่การเป็นส่วนหนึ่ง (belonging) ของชุมชนนั้นเท่านั้น หรือการมีส่วนร่วมอาจหมายถึง การทำงานร่วมกับกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือ ร่วมใจ) โดยการกระทำดังกล่าวใช้ห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพัน ให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอีกด้วย

สุริย์ (2531) กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ว่าเป็นการร่วมมือร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะ เป็นของปัจเจกบุคคล หรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ และเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ขวัญชัย (2532) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลก็คิ กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนิน โครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมี

อำนาจอิสระในการแข่งขันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย

เกียรติกิติ์ (2536) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมคิด แก้ไขปัญหา การดำเนินการ และกิจกรรมในชุมชน ร่วมวางแผน วางโครงการ ร่วมปฏิบัติงานในรูปของการเสียดสละแรงงาน การบริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ และร่วมติดตามผลงาน บำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้านทั้งการแสดงออกในการมีส่วนร่วม อาจเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยตรง โดยผ่านองค์กรประชาชนในชุมชนนั้นๆเอง

2.3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท (ไพรัตน์, 2527) ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหของชุมชน หรือเพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือวางแผนหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปกรณ (2530) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะคือ

1. เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน
3. เป็นผู้มืบทบาทในการปรับปรุง วิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
4. เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางและจุดหมายปลายทางโดยตัวของมันเองในแง่ที่ว่า ประชาชนทุกคนต่างมีจิตปรารถนาและเกิดความรู้สึกพึงพอใจอย่างลึกซึ้งในการที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมบทบาทในการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตน

2.3.3 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

วินิจ (2544) กล่าวถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วม สรุปไว้ ดังนี้

เลิศ (2544) ได้กล่าวถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วม ได้สรุปว่ากำหนดยุทธศาสตร์การจัดทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้ เป็นแผนพัฒนาฯ ที่มุ่งสู่การจัดการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการดำเนินการ และร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายควบคู่ไปกับการสร้างกลไก และกฎระเบียบที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คืนสู่สภาพที่เอื้อต่อความสมดุลของระบบนิเวศ และเกื้อหนุนต่อการดำรงชีพของทุกกลุ่ม รวมทั้งเปิดคนยากจนในสังคมได้มีโอกาสได้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆอย่างเป็นธรรมซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

นิรันดร์ (2527) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขในการมีส่วนร่วม

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (freedom to participation)
2. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม (ability to participation)
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (willingness to participation)

นอกจากนี้ ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นกับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ประชาชนจะต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์
2. ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ
3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย
5. ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

ไชยชนะ (2536) ได้เสนอเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา มี 3 ประการ คือ

1. ความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งอาจจะเป็นองค์กรพัฒนาของรัฐ องค์กรเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนาในรูปของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมือง และความรู้เทคนิค
2. ความพร้อมภายใน เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพโอกาสการเข้าร่วม วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
3. การบำรุงรักษา เช่น ในรูปของสิ่งจูงใจ การบริหาร และการจัดการองค์กรและกิจกรรม ตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัยโรจน์ (2535) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานีพบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลอยู่ในระดับปานกลาง และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ จำนวนถือครองที่ดิน สถานภาพในสภาตำบลระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น การได้รับข่าวสารการเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ การเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

สิทธิชัย (2535) ได้ศึกษาทัศนคติ และแรงจูงใจของครู และราษฎรต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนของครูและราษฎร กรณีศึกษา เฉพาะครูและราษฎร หมู่บ้านวังงานและหมู่บ้านทุ่งแค ตำบลบ้านโตก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ความแตกต่างของอาชีพมีผลทำให้ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนแตกต่างกันและความแตกต่างของอาชีพ มีผลทำให้ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนแตกต่างกัน

สถาพร (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของคณะกรรมการสภาตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในระดับปานกลาง และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ จำนวนบุตร ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น อาชีพ สถานภาพในสภาตำบล การมีตำแหน่งอื่นๆ การใช้ประโยชน์และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชายเลน

อุไรวรรณ และคณะ (2537) ศึกษาการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วมใน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปางขุม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านกัวถั่ว อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านขุนสาใน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า บ้านปางขุม มีการใช้ที่ดินร้อยละ 36 ของพื้นที่ หมู่บ้านในปี พ.ศ. 2531 มีพื้นที่เกษตรกรรมแบบกระจายทั่วพื้นที่ และในปี พ.ศ. 2533 หลังจากได้ดำเนินการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม การกระจายการใช้ที่ดินจะอยู่ตามที่ราบตามลำห้วย

แปลงปลูกฝิ่นลดลง ที่ไร่เลื่อนลอยได้เปลี่ยนเป็นที่นา แปลงฝัก สวนไม้ผล บ้านกั่วถั่วย มีการใช้ที่ดินร้อยละ 15.15 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปอย่างรวดเร็วมาก ชาวบ้านเห็นความสำคัญของระบบนิเวศลุ่มน้ำมากขึ้นในปี 2531 ได้มีการใช้ที่ดินอยู่อย่างกระจาย แต่ในปี 2533 การใช้ที่ดินได้เปลี่ยนแปลงเป็นการอยู่อย่างกระจุกรวมอยู่ตามริมห้วย หลังจากมีการวางแผนการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม

ไพจิตร (2538) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีบ้านป่าคัน ตำบลปงน้อย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนมากที่สุด ได้แก่ ความคิดเห็นและความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน รองลงมาได้แก่ การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและจำนวนที่ดินทำกินตามลำดับ โดยปัจจัยที่สี่ สามารถพยากรณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนได้ร้อยละ 49.3 นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยด้านเพศ อายุ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน ความคิดเห็นและความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน ก่อให้เกิดความแตกต่างต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนปัจจัยด้านจำนวนที่ดินทำกินก่อให้เกิดความแตกต่างต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เผด็จ (2546) ได้ศึกษาการวางแผนการใช้ที่ดินโดยชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่หลอด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความเหมาะสมการใช้ที่ดินในปัจจุบัน พิจารณาตามหลักเกณฑ์ความลาดเทของกรมป่าไม้ พบว่ามีความเหมาะสมมากที่สุดร้อยละ 93.6 หากพิจารณาตามหลักเกณฑ์ความสูงของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีความเหมาะสมเพียงร้อยละ 40.7 และถ้าพิจารณาตามข้อกำหนดทางกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ มีความสอดคล้องเพียงร้อยละ 41.8 และตามมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ พบว่ามีความสอดคล้องร้อยละ 60.9 ความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนที่เข้าร่วมประชุมต่อการนำหลักเกณฑ์ต่างๆ มาปฏิบัติใช้และความคิดเห็นต่อการใช้ที่ดินในปัจจุบันในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่หลอด พบว่ามีความเห็นด้วยมากกว่าร้อยละ 50 ในทุกหลักเกณฑ์และทุกประการการใช้ที่ดิน และเมื่อพิจารณาความต้องการในแต่ละประเภทของการใช้ที่ดินตามความลาดเท พบว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ความลาดเทของกรมป่าไม้มากที่สุด ส่วนความต้องการใช้ที่ดินตามความสูงไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ตามกฎหมายในบางประเภท ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและความขัดแย้งกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่หลอดจึงควรนำหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินตามความลาดเทของ

กรมป่าไม้ และการใช้ที่ดินตามความสูงควอรอนูโลมิให้ใช้ประโยชน์ได้ถึงระดับความสูง 800 เมตร (รทท.)

สำหรับ สุรินทร์ (2536) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่าส่วนใหญ่ผู้ที่จะมาให้ข้อมูลมีทัศนคติที่ดีในกลุ่มของผู้ที่ต้องการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยกลุ่มคนที่ให้ข้อมูลมีความรู้สึกและความเข้าใจว่าป่าชุมชนนั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่งแล้วมีวัตถุประสงค์ทางการอนุรักษ์และรักษาป่าไม้ที่เหลืออยู่ให้คงความอุดมสมบูรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะรักษาไว้ได้มากกว่าที่จะคิดนำกลับมาใช้ทำประโยชน์

ธวัช (2529) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2527 พบว่าอายุฐานะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน ศาสนา ความสามารถใช้ภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ (คำเมือง) และการได้เห็นตัวอย่างการพัฒนาดีเด่นจากหมู่บ้านอื่น มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่วนแรงงานในครัวเรือน ที่ดินทำกิน อาชีพรอง ความเกรงใจผู้มีสถานภาพสูงกว่าความเชื่อถือในตัวผู้นำหมู่บ้าน โอกาสในการรับข่าวสาร การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนและความต้องการสัญชาติไทย ไม่มีอิทธิพลต่อระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนา

ปิยพล (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในบ้านปากกล้วย ต.แม่สอย อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรที่มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยครอบครัวละ 4.84 ไร่ และส่วนใหญ่เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินติดต่อกันไม่ปล่อยให้พื้นที่ว่าง เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงผลกระทบของการชะล้างพังทลายของดินว่ามีผลทำให้ผลผลิตพืชนั้นลดลง ให้ความเห็นว่าควรจะมีการหยุดยั้งหรือมีการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน